

4. Царук О.В. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави / О.В. Царук // Світ фінансів. – 2008. – № 1. – Ст. 45–50.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakony.com.ua/econom.html?catid=48593
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukr.net/.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unian.net/ukr/news/news-399588.html
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epravda.com.ua/news/2010/09/
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radiosvoboda.org/
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rbc.ua/
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economica.com.ua/top/

УДК 314.7:351,7:314,018

О.Й. Хомин

МІГРАЦІЙНО-ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА

Розкривається сутність поняття міграційно-демографічна безпека держави. Аналізуються міжнародні, регіональні загрози міграційно-демографічній безпеці держави та її регіонам.

Ключові слова: демографічна безпека, міграційно-демографічна безпека, демографічні загрози, демографічні небезпеки, міжнародна та регіональні міграція.

Раскрывается сущность понятия миграционно-демографическая безопасность государства. Анализируются международные, региональные угрозы миграционно-демографической безопасности государства и ее регионам.

Ключевые слова: демографическая безопасность, миграционно-демографическая безопасность, демографические угрозы, демографические опасности, международная и региональные миграция.

The essence of the concept of migration and demographic security of the state is defined. The international, regional threats of migration and demographic security of the state and its regions are analyzed.

Key words: demographic security, migration and demographic security, demographic threats, demographic risks, international and regional migration.

Постановка проблеми. Здобуття незалежності та зміни сформованої десятиріччями виробничої структури призвели до вивільнення великої кількості зайнятого населення. Неможливість працевлашту-

вання та невелика заробітна плата стали основною причиною, що спонукала і надалі спонукає працездатне населення до пошуку роботи в інших регіонах нашої держави та за її межами. Відкриття завіси на кордоні та можливість вільно покинути державу сприяла розвитку такої невідомої до того часу міжнародної міграції. Нині рівень міграційної рухомості, а особливо міжнародної міграції набув загрозливої ситуації в державі та її регіонах. Несприятливою є міграційна рухомість сільського населення, що призводить до незворотних демографічних змін у сільській місцевості. Ситуація весь час загострюється.

Стан дослідження. Незважаючи на значний доробок вітчизняних науковців у вивченні проблем демографії та міграції: С. Пирожкова, В. Мунтіяна, Е. Лібанової, В. Стешенко, А. Хомри, О. Піскуна, О. Позняка, І. Прибиткова, Ю. Римаренко та інших, питання міграційно-демографічної безпеки як системи залишилися без належної уваги. Небагато робіт присвячено вивченню складових демографічної безпеки та факторів, що впливають на її розвиток. Така ситуація спонукає на дослідження міграційно-демографічної складової національної безпеки та розробки дієвих методів ефективної політики держави, що мають бути спрямовані на забезпечення демографічної безпеки.

Мета дослідження. Визначити стан міграційно-демографічної безпеки держави, місце в ній міжрегіональної, міждержавної трудової та нелегальної міграції.

Виклад основних положень. Стан сучасної демографічної безпеки держави характеризується затьмяною кризою. Як кожна система, демографічна безпека формується за допомогою її складових. І виходячи з визначення самого поняття демографічної безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів людей, які проживають на певній території та формують суспільство й державу в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що сприяє їх розширеному відтворенню, необхідно зазначити, що вона має такі складові: економіко-демографічну, міграційно-демографічну, медико-демографічну, освітньо-демографічну, екологічно-демографічну та кримінально-демографічну.

На стан міграційно-демографічної безпеки впливають небезпеки та загрози в залежності від географічного положення території та його розвитку, специфіки виробничої діяльності, ресурсного забезпечення; рівня соціально-економічного розвитку; екологічної ситуації, історичних, етнічних, культурних і релігійних традицій; міграційного руху населення.

Демографічні небезпеки – це можливість виникнення умов економічного, соціального, природного та техногенного характеру, за наявності яких можуть виникнути несприятливі події, що в свою чергу призведуть до негативних процесів на певній території. Небезпека виникає при умові специфічного поєднання певних небезпечних факторів, за наявності яких відбуваються несприятливі події та процеси.

Демографічна загроза – це можливість чи неминучість виникнення економічних, соціальних, природних або техногенних явищ у межах даної території, що призведуть до небажаних подій, які можуть погіршити стан довкілля і, як наслідок, завдати шкоди здоров'ю населенню даної території, призвести до матеріальних і фінансових збитків населення, яке там проживає, спричинять смерть людей та ін. [1, с. 15].

У демографічній безпеці міграція розглядається як чинник, що призводить до зміни численності та складу населення; кількості народжуваності, смертності, чисельності шлюбів та розлучень як на території країни загалом, так і в окремих її регіонах.

Дослідження Ю. Римаренка, О. Піскуна та І. Прибиткова та інших учених дозволяють визначити наступні види міграції [2, с. 71]:

- за способом реалізації: організовані та неорганізовані;
- за ступенем контролюваності: легальна та нелегальна;
- за територіальною ознакою: внутрішня та зовнішня;
- за часовою ознакою: постійні, тимчасові, сезонні, кочові;
- за відношенням до країни: еміграція, імміграція, транзитна міграція.

Міграційно-демографічна безпека має наступні ієрархічні рівні: міждержавна (зовнішня), міжрегіональна (внутрішня), регіональна (в межах регіону). Кожен рівень має свої особливості, що формуються на основі просторово-територіальної системи, особливостей економічного навантаження, екологічної ситуації, етнічних, культурних, релігійних особливостей.

Міграція є вагомим чинником соціально-економічного та демографічного розвитку держави, боротьби з бідністю та розвитку дрібного підприємництва, формування середнього класу.

По-різному склалася міграційна рухливість населення у межах України. Період 2002–2010 років можна охарактеризувати як значне перевищення частки вибулих над прибулими у 2002–2006 роках, перевищення частки вибулих над прибулими у 2006–2009 роках, збільшення кількості прибулих у 2009–2010 роках.

Спостерігаються регіональні відмінності міжрегіональної міграції населення. Автономна республіка Крим, Дніпропетровська, Київська, Одеська та Харківська, Чернівецька області та міста Київ та Севас-

тополь мають позитивне сальдо міграції, характеризується перевищення кількості прибулого населення над вибулими (рис. 1).

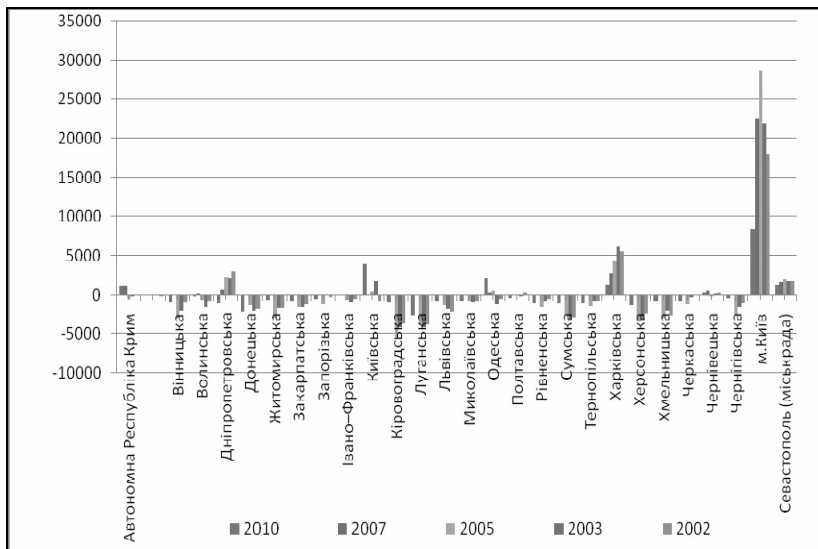

Рис. 1. Міжрегіональна міграція населення України в 2002–2010 роках

Складено за: [3].

До групи з незначним перевищенням кількості вибулих над прибулими (невисокі показники негативного сальдо міграції) належать Волинська, Запорізька, Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Черкаська та області.

До групи зі значним перевищенням кількості вибулих (високі показники негативного сальдо міграції) відносимо Вінницьку, Донецьку, Житомирську, Закарпатську, Львівську, Тернопільську, Чернігівську області. Максимальна кількість вибулих зафіксована у Кіровоградській, Луганській, Сумській, Херсонській та Хмельницькій областях.

У західному регіоні внутрішня міграційна рухливість має також свої особливості у кожній області. Зауважимо, що до 2006 року сальдо внутрішньої міграції мало від’ємне значення у всіх областях. 2006–2009 роки сальдо внутрішньої міграції вже досягнуло позитивного значення, а у Чернівецькій області кількість прибулих перевищила кількість вибулого населення, і ця тенденція триває (рис. 2).

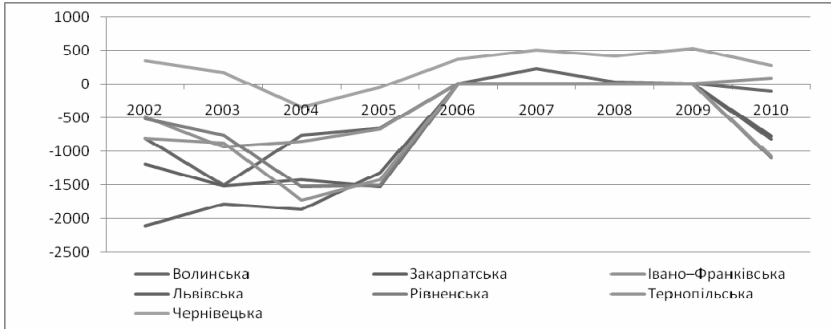

Рис. 2. Міжрегіональна міграція населення західного регіону в 2002–2010 роках.

Складено за: [3].

Як уже зазначалося, зовнішня міграція у державі стартувала у 90-х роках минулого століття. Цей період характеризується руйнацією звичної в минулому системи розподілу праці, що призвело до зниження або повного занепаду виробництва. Значна кількість працездатного населення, не знайшовши місця прикладання своєї праці, розпочала пошуки роботи як у межах держави, так і за кордоном. Заробітчани вважали працю за межами своєї держави як тимчасові незручності, але у своїй більшості ці люди виявились заручниками різних обставин, та із заробітчани перетворились на емігрантів. В основному потоки мігрантів були скеровані в Росію, Італію, Чехію, Польщу, Іспанію Португалію, Угорщину, Німеччину та інші країни (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість трудових мігрантів за місцем проживання, статтю та країнами призначення

	Усього	Місто	Село	Жінки	Чоловіки
Кількість трудових мігрантів, тис. осіб.	1476,1	807,8	668,3	480,2	995,9
У тому числі за країнами призначення, у % до підсумку					
РФ	48,5	49,8	47,0	25,5	59,6
Італія	13,4	12,5	14,5	32,0	4,5
Чеська Республіка	12,8	9,8	16,3	11,3	13,5
Польща	7,4	6,7	8,2	10,1	6,1
Іспанія	3,9	5,6	1,9	4,0	3,8
Португалія	3,0	3,2	2,8	2,7	3,1
Угорщина	2,4	1,1	4,0	2,7	2,3
Інші країни	8,6	11,3	5,3	11,7	7,1

Складено за: [4]

Як правило, на роботу виїжджали і продовжують виїжджають молоді, освічені мобільні люди, які працюють у будівництві, хатніми робітницями, в торгівлі, сільському господарстві (табл. 2). Така ситуація призвела до зміни репродуктивної ситуації в державі. Згодом набула розповсюдження освітня міграція. Молоді люди вступали до вишів за кордоном і після їх закінчення або не могли знайти застосування своїм знанням, або не хотіли цього робити на своїй батьківщині. Останніми роками таких мігрантів налічується від 30 до 40%.

Таблиця 2

Зайнятість українських трудових мігрантів

Будівництво	51,6%
Хатня робітниця	16,3%
Оптова та роздрібна торгівля	8,1%
Сільське господарство	8,5%
Промисловість	5,4%

За: [4]

Значна кількість молодого населення виїжджає за кордон насамперед через неможливість працевлаштуватися та заробити собі на гідне життя та житло. Також молоді люди їдуть в інші країни, щоб народжувати там своїх дітей, знаючи, що ці країни беруть на себе левову частку допомоги молодим сім'ям з дітьми.

За результатами дослідження «Розвиток людських ресурсів і міграційна політика в Україні», що проводилося у 2007 році компанією GfK Ukraine на замовлення Європейського фонду професійного навчання, респонденти віком 18–29 років найбільше схильні до міграції. У віці 18–40 років 27% населення України серйозно розглядає можливість виїзду за кордон, а 19% зазначають високу ймовірність виїхати з України протягом наступних двох років [5].

Пік міжнародної міграційної рухливості населення України спостерігається до 2005 року. Перевищення кількості прибулих над вибулими (позитивне сальдо міждержавної міграції) має місце лише в Автономній республіці Крим та Одеській області. Решта території держави має негативне сальдо міждержавної міграції. Максимальне значення цього показника зафіксоване у Дніпропетровській (-7153 особи), Донецькій (-10843), Луганській (-11229) областях (Рис. 3).

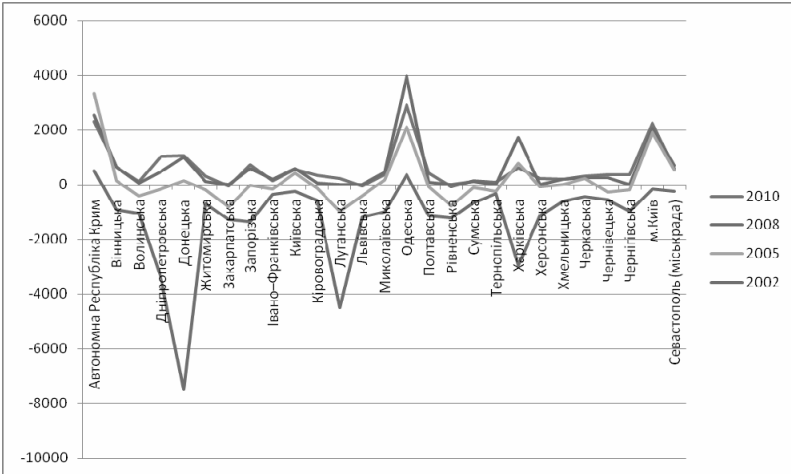

Рис. 3. Міждержавна міграція населення України в 2002–2010 роках

Складено за [3].

Упродовж 2006–2008 років спостерігається зменшення кількості вибулого населення. До областей, де відмічено позитивне сальдо міждержавної міграції відносимо Волинську, Закарпатську, Луганську, Львівську, Рівненську, Тернопільську і Чернігівську області (рис. 4).

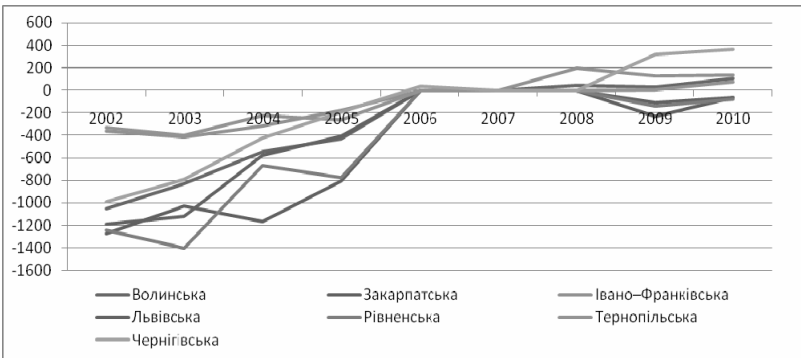

Рис. 4. Міждержавна міграція населення західного регіону України в 2002–2010 роках

Складено за [3].

Починаючи з 2009 року, має місце перевищення чисельності прибулих над вибулими. Від'ємний показник міждержавної міграції фіксуємо лише у Закарпатській, Львівській та Рівненській областях.

За 2002–2010 роки з держави виїхало 47836 осіб, а саме: з Волинської – 2652 особи, Дніпропетровської – 4924, Донецької – 6364, Житомирської – 1419, Закарпатської – 3278, Івано-Франківської – 799, Кіровоградської – 1223, Луганської – 11423, Львівської – 3476, Полтавської – 1223, Рівненської – 4311, Сумської – 1295, Тернопільської – 1136, Херсонської – 1774, Хмельницької – 398, Чернівецької – 876, Чернігівської – 1625.

Однак існують і позитивні сторони міждержавної міграції. Завдяки трудовій міграції в Україну надходять гроші, які приносять достаток як сім'ям мігрантів, так і державі в цілому. Вони відіграють значну роль у подоланні бідності, розвитку дрібного підприємництва та формуванні середнього класу. Як прямо, так і опосередковано вони здатні сприяти економічному розвитку регіонів та держави.

За даними НБУ у 2006 році у державу надійшло 1,5 млрд дол. США, у 2007 – 2,1, у 2008 – 2,5, у 2009 – 2,3 а в 2010 – 2,6 млрд дол. США [6].

Частка переказів з-за кордону через міжнародні системи у 2010 році з Росії становила – 50%, США – 9%, Італії – 7%, Іспанії – 5%, Великобританії – 3% та інших країн – 26% [7].

Позитивно впливає на економіку держави імміграція в країну, завдяки якій збільшується чисельність населення та заповнюються робочі місця особливо непривабливі для місцевого населення.

Трудова міграція, окрім позитивів, має й негативні наслідки для забезпечення демографічної безпеки. До таких негативних наслідків потрібно віднести зміни у статеві-віковій структурі населення, соціальному та професійному його складі. Вона також стала причиною розпаду сімей, збільшилась дитяча бездоглядність, зменшення народжуваності, старіння населення.

Значну загрозу становить нелегальна міграція, яка впливає на соціально-політичну, економічну, криміногенну ситуацію у державі. Потрібно розглядати нелегальну міграцію українського населення за межі держави та нелегальну міграцію іноземців в середині неї. Внаслідок складної економічної ситуації Україна стала однією з найбільших країн-донорів нелегальних мігрантів у Європейському Союзі [8, с. 300]. Одночасно через територію України переміщується велика кількість легальних і нелегальних мігрантів.

За даними звіту Всесвітнього банку «Міграція і грошові перекази: Східна Європа і колишній Радянський Союз» Україна посідає чет-

верте місце серед країн, що приймають мігрантів. Найбільшу кількість мігрантів приймають США, Росія, Німеччина, Україна, Франція, Індія, Саудівська Аравія, Австралія, Казахстан, Польща. Західна Європа приймає 42% від загальної чисельності мігрантів з Центральної та Східної Європи. Зростає кількість мігрантів з колишнього Радянського Союзу. Серед держав Західної Європи лише Німеччина та Франція потрапили в десятку країн, що приймають найбільшу кількість мігрантів.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» нелегальна міграція є однією із загроз національній безпеці держави і стабільності в суспільстві. Україна відіграє роль «перевалочної бази» для мігрантів на шляху до Західної Європи. Процес нелегальної міграції неодмінно пов'язаний з такими явищами, як контрабанда, торгівля людьми та зброєю, поширення нетипових для України інфекційних захворювань.

Одним із багатьох каналів нелегальної міграції на сьогодні є студентський канал. Тобто за студентською візою іноземні громадяни (з країн Південно-східної і Центральної Азії, Близького Сходу та Африки) легально потрапляють на територію України на навчання, а далі незаконним шляхом вони переправляються до країн Європейського Союзу [9].

Висновки. Для мінімізації загроз міграційно-демографічній безпеці необхідно розробити та впровадити належну міграційну політику, яка має базуватися на врахуванні особливостей економічної та міграційної ситуації в країні та їх впливу на демографічну безпеку держави.

Основний принцип міграційної політики має полягати в тому, що кожна людина повинна мати можливість жити і бути успішною в рідній країні [10].

Концепція державної міграційної політики має бути скоригована з основними напрямками забезпечення демографічної безпеки держави та базуватися на пріоритетах загальної стратегії розвитку України.

На нашу думку, Концепція державної міграційної політики України має бути спрямована на забезпечення зростання економічного становища в країні, захист прав та інтересів українських мігрантів за кордоном, розвитку зв'язків діаспори з Україною, сприяння повернення трудових мігрантів, створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва у всіх галузях економіки, інтеграції мігрантів в українське суспільство.

---

1. Хомин О.Й. Детермінанти демографічної безпеки в системі національної безпеки України / О.Й. Хомин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – Вис. 2. – 368 с.

2. Серова І. Теоретико-концептуальні проблеми міжнародно-правового визначення нелегальної міграції та механізмів протидії даному явищу / І. Серова // Юридичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 69–73.

3. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Фонд Open Ukraine, 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/category/migraciya/Kilьkistь трудових мігрантів за місцем проживання, статтю та країнами призначення>.

5. Розвиток людських ресурсів і міграційна політика в Україні. Дослідження GFK Ukraine на замовлення проекту ETF Migration and Skills Project. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/35847CEC6861C207C12574B9005665F4/\\$File/NOTE7J5LFR.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/35847CEC6861C207C12574B9005665F4/$File/NOTE7J5LFR.pdf).

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bin.ua/news/economics/economic/61436-ukraina_zanimaet_chetvertoe_mesto_sredi_stran_prinimaiushchikh_migrantov_otchet_vsemirnogo_banka.html

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/statistika/obemu-geografiya-denezhnyh-perevodov-v-ukrainu-naseleniya-iz-za-rubezha/>

8. Муратова Д.Б. Нелегальні мігранти як суб'єкти перебування в пунктах тимчасового утримання / Д.Б. Муратова // Держава і право. – 2009. – Вип. 43. – С. 300–306.

9. Мармазов В. Нелегальна міграція є однією із загроз національній безпеці держави і стабільності / В.Мармазов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/194264>

10. Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря. Организация Объединенных Наций. А/60/871. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf

УДК 338:504

М.Є. Стадник

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Охарактеризовано запаси водних ресурсів у світі та в Україні. Досліджено забезпеченість окремих територій країни водними ресурсами та здійснено спробу визначення її залежності від ряду факторів за допомогою методу групування. Вивчено вплив води на здоров'я людини, в тому числі забрудненої; причини забруднення і способи запобігання цьому.

Ключові слова: водні ресурси, прісна вода, рівень водозабезпеченості, здоров'я людини, забруднення вод.

Охарактеризованы запасы водных ресурсов в мире и в Украине. Исследована обеспеченность отдельных территорий страны водными ресурсами и предпринята попытка определения ее зависимости от ряда факторов с помощью метода группировки. Изучено влияние воды